

**Східний фронт день за днем.
Німецький вермахт проти
Червоної армії. 1941–1945**

Незалежний англійський історик Стів Кроуфорд створив унікальну хронологію війни на Східному фронті в 1941—1945 рр. У книзі послідовно викладені всі значущі події з початку Другої світової війни, детально описані військові операції та найважливіші битви, такі як Сталінградська і Курська битви, представлені біографічні дані головнокомандувачів.

Особлива увага приділена структурі армій і тактико-технічним властивостям основних видів озброєння. Величезні цифри, наведені в цій книзі, відображають масштаб людських і матеріальних втрат у жорстокій сутичці між двома тоталітарними державами.

Матеріал проілюстровано фотографіями та картами, багато з яких взято з німецьких і радянських архівів і раніше не публікувалися.

СТІВ КРОУФОРД

1941-1945

Видавничий дім
«С К І Ф»
Київ — 2025

УДК 94(4)»1939/45»
К 83

Steve CRAWFORD
THE EASTERN FRONT
DAY BY DAY. 1941-1945

Переклад українською — Віктор Суслов

Кроуфорд Стів

К 83 Східний фронт день за днем. Німецький вермахт проти Червоної армії. 1941–1945. / Стів Кроуфорд. — Київ: Видавничий дім «С К І Ф», 2025. — 486 с.

ISBN 978-966-370-203-2

Незалежний англійський історик Стів Кроуфорд створив унікальну хронологію війни на Східному фронті в 1941—1945 рр. У книзі послідовно викладені всі значущі події з початку Другої світової війни, детально описані військові операції та найважливіші битви, такі як Сталінградська і Курська битви, представлені біографічні дані головнокомандувачів.

Особлива увага приділена структурі армій і тактико-технічним властивостям основних видів озброєння. Величезні цифри, наведені в цій книзі, відображають масштаб людських і матеріальних втрат у жорстокій сутичці між двома тоталітарними державами.

Матеріал проілюстровано фотографіями та картами, багато з яких взято з німецьких і радянських архівів і раніше не публікувалися.

УДК 94(4)»1939/45»

ISBN 978-966-370-203-2

Copyright © 2008 The Brown Reference Group plc.
© Видавничий дім «С К І Ф», 2025.

Передмова

Війна, розв'язана фашистською Німеччиною проти СРСР 22 червня 1941 року, була жорстокою і нелюдською як за способами, якими вона велася, так і за ставленням нацистів до населення завойованих територій.

Націонал-соціалістична ідеологія базувалася на певних ключових доктринах, головними з яких були антисемітизм, антибільшовизм і завоювання Lebensraum (життєвого простору) для тисячолітнього рейху, населеного арійською Herrenvolk (расою панів) і створеного шляхом «недолюдей» — східних слов'янських народів. Польща і Радянський Союз, таким чином, стали осередком нацистського страху і ненависті. Страху — тому що в нацистській «картині світу» незліченні мільйони східних слов'ян на берегах річки Одер становили таку ж загрозу для Третього рейху, як орди варварів для Стародавнього Риму; ненависті — тому що ці країни були населені расовими групами, які нацисти зневажали. Тому війна Німеччини проти Радянського Союзу була неминуча і її слід було вести з особливою жорстокістю.

Гітлер особисто вважав це проявом ходу історії, що виражається в нещадній боротьбі рас. І дійсно, війна, заснована на расистській ідеології і геноциді, повинна була вестися з «безпрецедентною жорстокістю». За три дні до початку операції «Барбаросса» Гітлер сказав міністру пропаганди Геббельсу: «Правдою чи неправдою, ми повинні виграти. А коли ми переможемо, хто посміє засудити наші методи?» Таким чином, оперативні каральні загони СС (айнзацгрупи) слідували за німецькою армією в міру її просування вглиб радянської території, щоб знищувати євреїв і комуністів.

Коли німецька армія, що вже мала бойовий досвід, завдала раптового удару Червоній армії, яка все ще реформувалася і була знекровлена сталінськими чистками її командного складу, Радянський Союз пережив низку катастрофічних поразок. У руки Німеччини потрапили сотні тисяч військовополонених,

більшість яких загинула через нелюдське поводження. За лінією фронту, на окупованих територіях нацисти грабували країну, «щоб добути для Німеччини якомога більше продовольства і нафти». В результаті на захоплених територіях загинули від голоду мільйони людей. До того ж армійські частини займалися грабежами, спустошуючи цілі області, що вело до ще більшого голоду серед мирного населення.

З Радянського Союзу також вивозили людей на роботи до Німеччини. У період між листопадом 1941 і червнем 1944 р. 2,8 мільйона цивільного населення з окупованих територій були доставлені до Німеччини для рабської праці. Крім того, коли з середини 1943 р. німецька армія була змушена відступати на захід, вона змусила сотні тисяч радянських громадян супроводжувати її, щоб вони не поповнювали ряди Червоної армії, а служили вермахту в якості рабів. У відповідь на окупацію в німецькому тилу почали організовуватися партизанські загони. Невеликі і спочатку погано озброєні, вони з 1942 р. почали порушувати комунікації окупантів. Німеччина, намагаючись придушити партизанський рух, проводила масові репресії, що лише сприяло його посиленню. Гітлер вимагав застосовувати в боротьбі з партизанами «найжорстокіші методи», і окупанти перетворювали на пустелі цілі області. Вони палили села і вбивали або депортували жителів.

У цій книзі описані військові операції, що проводилися на Східному фронті в 1941—1945 рр., а також наведені факти злочинів щодо жителів, які залишилися в тилу. Йдеться не тільки про злодіяння нацистів, а й про ті злочини, які скоювала радянська влада, коли Сталін наполегливо продовжував вести війну проти власних громадян, підозрюючи їх у співпраці з ворогом навіть у той час, коли вони боролися за збереження його режиму. Радянським Союзом керувала «залізна рука» Сталіна. І хоча до 1939 р. країна дійсно стала великою індустріальною державою, 30-ті рр. виявилися для народу справжнім лихом. Мільйони загинули від голоду в результаті невдалого експерименту з колективізацією, коли почали створювати колгоспи, об'єднуючи дрібні селянські господарства. Як вважали марксисты, велике господарство може

дати більше продовольства, щоб нагодувати міста і промислові центри. У села, які відмовлялися об'єднуватися в колгоспи, направляли солдатів, і селян розстрілювали як «ворогів народу». У підсумку цей експеримент призвів до катастрофи: радянське сільське господарство в 1939 р. продовжувало залишатися на рівні 1928 р., хоча населення країни збільшилося на 40 мільйонів. Всюдисущі органи держбезпеки активно заохочували доноси і закликали співпрацювати з ними при найменших ознаках «шкідництва». Через прогресуючу параною Сталін всюди бачив загрозу і суперників, і подібний настрій пронизував зверху до низу всі верстви суспільства. Цифри, наведені в цій книзі, ілюструють масштаб людських і матеріальних втрат у жорстокій боротьбі між двома тоталітарними режимами.

1939

Цього року вибухнула Друга світова війна. Напад Гітлера на Польщу був частиною його наполегливого прагнення завоювати життєвий простір для німецького народу. Сталін, у якого не залишилося ніякої надії на те, що СРСР укладе офіційний союз з Англією і Францією, охоче погодився на пропозицію Гітлера підписати Договір про ненапад. І коли Німеччина захопила Польщу, Радянський Союз, дотримуючись умов секретних протоколів договору, напав на Фінляндію.

28 КВІТНЯ

Німеччина, дипломатія

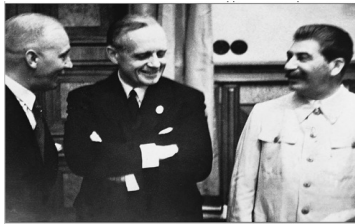
У промові перед рейхстагом Гітлер відмовляється від Договору про ненапад між Німеччиною і Польщею, укладеного строком на 10 років, який він підписав у 1934 р.

Договір стверджував, що жодна зі сторін не повинна «використовувати силу, щоб залагодити» конфлікти. У своїй промові Гітлер заявляє, що польський уряд відхилив пропозиції Німеччини, зроблені раніше, щодо міста Данцига (за умовами Версальського договору, яке отримало статус демілітаризованого вільного міста) і Польського коридору (території, що надає Польщі вихід до Балтики і відокремлює Східну Пруссію від основної частини Німеччини). Німеччина пропонувала включити Данциг як вільну область «до складу Німецького рейху» і «прокласти екстериторіальну автостраду і залізницю через Польський коридор, щоб Німеччина отримала такий же екстериторіальний статус, як і Польща, що володіє коридором». Але насправді анулювання пакту 1934 р. є частиною віддаленої мети Гітлера завоювати життєвий простір для Німеччини на сході, досягнення якої означало припинення існування Польщі як держави.

22 ТРАВНЯ

Німеччина, дипломатія

Міністр закордонних справ Італії Галеаццо Чіано і міністр закордонних справ Німеччини Йоахім фон Ріббентроп підписують у Берліні Сталевий пакт між Італією та Німеччиною. Цей договір гарантує, що кожна зі сторін надасть військову допомогу іншій у разі нападу на неї однієї або декількох держав, а також поглиблення військового співробітництва між Італією та Німеччиною. Договір укладається строком на 10 років, і, хоча у Чіано існують великі сумніви щодо його результату для Італії, Муссоліні радий тісному зв'язку зі своїм нацистським союзником. Гітлер зі свого боку, послабивши рішучість Франції та Англії надати допомогу Польщі в разі нападу Німеччини, розглядає пакт як засіб її ізоляції. Тепер Гітлеру необхідна лише гарантія невтручання СРСР, щоб розпочати Польську кампанію.

Москва, серпень. Німецький міністр закордонних справ Йоахім фон Ріббентроп (у центрі) та Йосип Сталін (праворуч) під час підписання німецько-радянського Договору про ненапад

20 СЕРПНЯ

Монголія, наземна війна

Початок військових дій біля Номон-Хана (розташованого в 24 кілометрах на схід від річки Халхи, відомої також як Халхин-Гол). Частини Червоної армії з травня ведуть бойові дії проти Японії через спірну територію на кордоні між Монгольською Народною Республікою і Маньчжоу-Го (конфлікт був спровокований японцями). У складі японської армії 38 тисяч осіб, 130 танків, 318 артилерійських знарядь і 225 літаків. Радянські війська

під командуванням Жукова мають явну перевагу в живій силі та вогневій потужності: його 1-а армійська угруповання налічує 57 тисяч осіб, 498 танків, 515 літаків і 542 артилерійських знарядь. План Жукова — атакувати ворога ударами в трьох напрямках з метою його оточення. Після масованої артпідготовки 36-та мотострілецька дивізія, 82-га стрілецька дивізія і 5-та кулеметна бригада висуваються до центру японських позицій, сковуючи дії японських військ, в той час як два великих моторизованих з'єднання стрімко розгортають фланги. До 24 серпня японці опинилися повністю оточеними і зазнали жорстоких ударів радянської артилерії та авіації. Через шість днів японська 23-тя дивізія була повністю розгромлена.

Підписання Сталевого пакту: Ріббентроп (ліворуч) і міністр закордонних справ Італії Галеаццо Чіано (в центрі)

23 СЕРПНЯ

Німеччина, дипломатія

Не зумівши досягти угоди з Францією та Англією і зіткнувшись з перспективою самотужки протистояти німецькій агресії в Східній Європі, Йосип Сталін укладає договір з нацистською Німеччиною. Гітлер відправляє Ріббентропа до Москви, де в присутності Сталіна підписується Договір про ненапад між Німеччиною та Радянським Союзом.

Польські військовополонені. Гітлер зневажав поляків, називаючи їх «ледачими, тупими і ні на що не придатними»

За умовами угоди обидві сторони зобов'язуються утримуватися від будь-якої агресії одна проти одної — як окремо, так і спільно з іншими державами; не підтримувати будь-яку третю державу, військові дії якої можуть бути спрямовані проти іншої договірної сторони; обидві сторони повинні залишатися одна з одною в контакті для консультацій з питань, що зачіпають їхні спільні інтереси; не брати участь у будь-якому угрупованні держав, прямо або опосередковано спрямованого проти іншої сторони; вирішувати всі розбіжності шляхом мирних переговорів або створення комісій з врегулювання конфлікту.

Договір був укладений строком на 10 років з умовою автоматичного продовження ще на 5 років, якщо будь-яка зі сторін за рік до закінчення строку дії договору не повідомить про своє рішення завершити його. До договору додавався Секретний додатковий протокол про розподіл сфер інтересів Німеччини та СРСР у Східній Європі: Польща повинна була припинити своє існування; Литва, Латвія, Естонія та Фінляндія належали до сфери впливу Радянського Союзу. У договорі також йшлося про відокремлення Бессарабії та Північної Буковини від Румунії, чого так домагався Радянський Союз (обидві ці області були приєднані до СРСР у червні 1940 р.).

25 СЕРПНЯ

Англія, дипломатія

У Лондоні підписано англо-польську Угоду про взаємну допомогу, згідно з якою уряд кожної країни гарантує надавати до-

помогу іншій країні в разі агресії з боку третьої держави. Гітлер закликає Англію і Францію не вважати німецько-польський конфлікт причиною для розв'язання війни в Європі. І хоча Франція схилиє Польщу до переговорів з Німеччиною, Англія цього не робить. Тим часом Польща оголошує мобілізацію резервів.

Красноармійський кулеметний розрахунок переправляє до Фінляндії кулемети «Максим» зразка 1910 р.

Вересень, після блицкригу проти Польщі. Німецький офіцер приймає у Львові капітуляцію частин польського війська

ВЕЛИКІ ЧИСТКИ СТАЛІНА

Як і всі диктатори, Сталін жив у постійному страху, чекаючи державного перевороту, і особливо підозріло ставився до амбітних генералів, під керівництвом яких перебували великі армійські формування. Сталінська параноя проявилася в масовому терорі, який почався в 1937 р. і закінчився тільки в червні 1941 р., напередодні нападу Німеччини. Протягом усього цього часу Сталін проводив чистки старої гвардії більшовиків, керівників комуністичної партії, великих воєначальників, директорів про-

мислових підприємств і урядових чиновників. Першим з командирів Червоної армії в червні 1937 р. за сфабрикованим звинуваченням у таємній змові з Німеччиною був репресований маршал Тухачевський. Можливо, причиною цього стала багаторічна «суперечка» Сталіна і Тухачевського про те, хто з них несе відповідальність за поразку Червоної армії під Варшавою в 1920 р. (Сталін був тоді комісаром, а Тухачевський — командувачем армії). Потім чистки стали некерованими, багатьох воєначальників заарештували і розстріляли без особливого розпорядження Сталіна. Серед них були 3 народні комісари оборони, нарком Військово-морського флоту, 16 командувачів військовими округами, 5 командувачів Військово-повітряними силами, вісім директорів військових академій, 33 командири армійських корпусів, 76 командирів дивізій, 40 командирів бригад і 291 полковий командир. Загалом 35 тисяч офіцерів були або усунені зі своїх посад, або відправлені до в'язниці чи страчені (арештам піддалися також сотні вчених і військових конструкторів). Десятки тисяч підписували «зізнання» про свою участь у неіснуючих таємних змовах (як сказав заарештований і згодом страчений маршал Блюхер: «Коли вам викручують руки і ноги, ви підпишете все, що завгодно»).

Репресії завдали величезної шкоди здатності Червоної армії чинити опір вторгненню Німеччини в червні 1941 р. Були знищені досвідчені і сміливі воєначальники, яких замінили безініціативні, малодосвідчені командири, що могло скоротити життя солдата набагато швидше, ніж дії німецьких загарбників. Крім того, нестача командного складу заповнювалася безліччю некомпетентних командирів, що призводило до поразок на фронті. Проте чистки були вигідні Сталіну і його режиму. Усунення потенційних суперників дозволило уникнути масових виступів проти радянського вождя, коли під час операції «Барбаросса» сталася низка поразок (тому радянська система проіснувала ще 50 років, а не впала в 1941 р.). До того ж через сталінські репресії Гітлер і розробники його планів недооцінили військовий потенціал Радянського Союзу. Очевидними для них були лише його ослаблені збройні сили, але вони не врахували можливостей

радянської промисловості і не звернули уваги на географічне положення місцевостей, де німецька армія мала вести бойові дії.

1 ВЕРЕСНЯ

Польща, наземна війна

Німецькі війська вторглися до Польщі. У бойових діях вермахту загалом беруть участь 1 мільйон 512 тисяч осіб, 5805 артилерійських знарядь, 4019 протитанкових знарядь, 2500 танків, 713 бомбардувальників, 315 пікіруючих бомбардувальників «Юнкерс» Ju-87 Stuka і 561 винищувач. Операція має кодову назву «Вайс» («Білий»). Стратегія і розташування польських військ безпосередньо перед нападом Німеччини багато в чому визначили результат кампанії. Внаслідок Мюнхенської угоди у вересні 1938 р. (підписаної Німеччиною, Італією, Францією та Англією, яка передавала Німеччині німецькомовну Судетську область Чехословаччини) та захоплення Гітлером Чехословаччини навесні 1939 р. Польща стала розділяти з Німеччиною та окупованою Чехословаччиною спільний кордон протяжністю 4800 кілометрів — фактично західна частина Польщі оточена територією, зайнятою Німеччиною.

Вторгнення Німеччини почалося з масових бомбардувань польських аеродромів, залізничних вузлів і ліній зв'язку. У перші кілька днів кампанії мобільні, що володіли високою вогневою потужністю німецькі війська завдали нищівного удару польській армії: насамперед важких втрат зазнали частини, що займали передові позиції, а потім були зруйновані комунікації: мережі електропостачання, шляхи сполучення (шосе, залізниці).

До початку війни Польща змогла мобілізувати лише 65 відсотків своїх сил, і до моменту нападу Німеччини багато польських резервістів ще перебували на марші. В результаті блицкригу більшість з них так і не дісталася до своїх частин: ефективні дії люфтваффе скували просування польських військ. Люфтваффе швидко домоглися повної переваги в повітрі, зробивши наземне пересування польських сил в денний час практично неможливим. 6 жовтня Польща припинила опір. До цього моменту польська армія втратила 123 тисячі чоловік убитими і 133 700 пора-

неними. Ще 694 тисячі осіб були взяті в полон. Крім того, 240 тисяч польських солдатів і офіцерів опинилися в радянському полоні. Втрати Німеччини склали 8082 людини вбитими, 5029 зниклими безвісти і 27 278 пораненими.

Фіни оглядають вбитого радянського солдата під час Зимової війни. Зверніть увагу на їх зимове обмундирування, якого не вистачало Червоній армії.

16 ВЕРЕСНЯ

СРСР, дипломатія

Уряди СРСР і Японії підписують угоду про припинення військових дій, яка призводить до завершення конфлікту в Монголії. Японія відчувала гостре невдоволення підсумками війни 1939 р., і мілітаристи в її уряді будуть переконувати вести військові дії в Південно-Східній Азії та в зоні Тихого океану, а не в холодних районах Росії.

17 ВЕРЕСНЯ

Польща, наземна війна

Відповідно до таємних протоколів німецько-радянського Пакту про ненапад Червона армія окупувала східну частину Польщі. Близько 24 піхотних дивізій, 15 кавалерійських дивізій і 2 танкових корпуси вторглися в східну частину країни і зупинилися біля річки Буг, фактично захопивши 200 тисяч квадратних кілометрів польської території з 13-мільйонним населенням. Англія і Франція, які оголосили війну Німеччині через порушення територіальної цілісності Польщі, не вжили жодних заходів проти СРСР.

Польща, радянська окупація

У той час, коли Німеччина розпочинає кампанію з поневолення Польщі та знищення польських євреїв, Радянський Союз також розв'язує власний терор у Східній Польщі. Захопивши польські землі і підприємства, заморозивши банківські рахунки і грошовий обіг, він відразу ж ввергнув населення в комуністичну злидні, з величезною зневагою ставлячись до його життєвих інтересів. Півтора мільйона польських робітників будуть депортовані до Радянського Союзу, і з них повернеться на батьківщину менше половини. Наприклад, на Колимських золотих копальнях у 1940 р. смертність тільки серед польських в'язнів зросла більш ніж на 50 відсотків. Після восьми годин нелюдської праці поляки отримували миску картопляної юшки і шматок промерзлого чорного хліба.

Фельдмаршал Карл Маннергейм, головнокомандувач армії Фінляндії під час Зимової війни. У 1890-х рр. він був офіцером Кавалергардського полку Російської Імператорської армії

19 ВЕРЕСНЯ

Польща, злочини

Лаврентій Берія, голова радянського НКВС (Народного комісаріату внутрішніх справ), вводить в дію Положення про управління справами військовополонених при НКВС СРСР. Він створює на території СРСР табори для 240 тисяч польських військовополонених: 37 тисяч людей будуть приречені на рабську працю.

203-мм гаубиця Б-4 зразка 1931 р., одна з найважчих гармат в арсеналі Червоної армії під час Зимової війни. У складі кожного гаубичного полку було по 24 гаубиці Б-4

Фінські війська в Карелії. Попри чисельну перевагу противника, фіни добре орієнтувалися на місцевості, а короткі зимові дні обмежували час вильотів радянських літаків

22 ВЕРЕСНЯ

Злочини на території Польщі НКВС починає масові арешти польських офіцерів і їх депортацію до Радянського Союзу. Багато з них будуть розстріляні в Катинському лісі в 1940 р.

28 ВЕРЕСНЯ

Польща, військовий парад

Командири РККА і німецької армії прийняли в Брест-Литовську спільний парад перед від'їздом німецьких військ на захід, за нову демаркаційну лінію. Відносини між Червоною армією

і вермахтом в цей час досить дружні і ґрунтуються на взаємній ворожості до Польщі. Парад був організований генералом вермахту Гейнцем Гудеріаном і комбригом Червоної армії Семеном Кривошеїним. Офіційних фотознімків параду німці не зробили, оскільки хотіли виглядати переконаними антикомуністами як у себе на батьківщині, так і в інших країнах. Ця зустріч з Гудеріаном ледь не коштувала Кривошеїну життя, коли в квітні 1945 р. органами військової контррозвідки Смерш (аббревіатура цього девізу означає: «смерть шпигунам!») при розкритті нацистських архівів була виявлена фотографія, на якій Кривошеїн і Гудеріан тиснуть один одному руку. Радянського генерала допитали, але відпустили — можливо, тому, що він був євреєм і, отже, не міг вважатися нацистським шпигуном.

Фінські солдати споруджують лінію Маннергейма — смугу траншей, колючого дроту, мінних загороджень

28 ВЕРЕСНЯ

Німеччина, дипломатія

У Москві Ріббентроп і міністр закордонних справ СРСР В'ячеслав Молотов підписують радянсько-німецький Договір про дружбу і кордон, згідно з яким закріплюється встановлена радянсько-німецька демаркаційна лінія в Польщі. Договір передбачає репатріацію етнічних німців до Третього рейху, а українців і білорусів — до Радянського Союзу; обидві сторони також зобов'язуються придушувати джерела «польської агітації» на окупованих Німеччиною і Радянським Союзом територіях Польщі. Радянський Союз також погоджується щорічно постачати Німеччині 300 тонн сирови́ни нафти. До того ж Литва і Словаччина

отримують по невеликій частині території Польщі. Спільна радянсько-німецька декларація стверджує: «Уряд СРСР і німецький уряд після розпаду колишньої Польської держави розглядають виключно як своє завдання відновити мир і порядок на цій території та забезпечити народам, що там проживають, мирне існування, відповідне їх національним особливостям».

Радянський танк Т-26, підбитий в Карелії під час Зимової війни. Це командирський танк, на що вказує поручнева антена на башті

22 ЖОВТНЯ

Польща, вибори

У Східній Польщі відбулися вибори до місцевих рад. Виборці не голосували за кандидатів, які приїхали в основному з Радянського Союзу і тому були їм зовсім незнайомі. Голосувати дозволялося тільки за тих, чиє ім'я було в виборчому бюлетені (окупаційним військам Червоної армії також було надано право голосу). «Обрані» депутати потім стали приймати резолюції, що забезпечували «вступ» їхніх територій до Радянського Союзу, конфіскацію великих земельних володінь, націоналізацію банків і промисловості. Вони також голосували за депортацію «небажаних» і «неблагонадійних» елементів зі Східної Польщі в радянський ГУЛАГ.

30 ЖОВТНЯ

СРСР, дипломатія

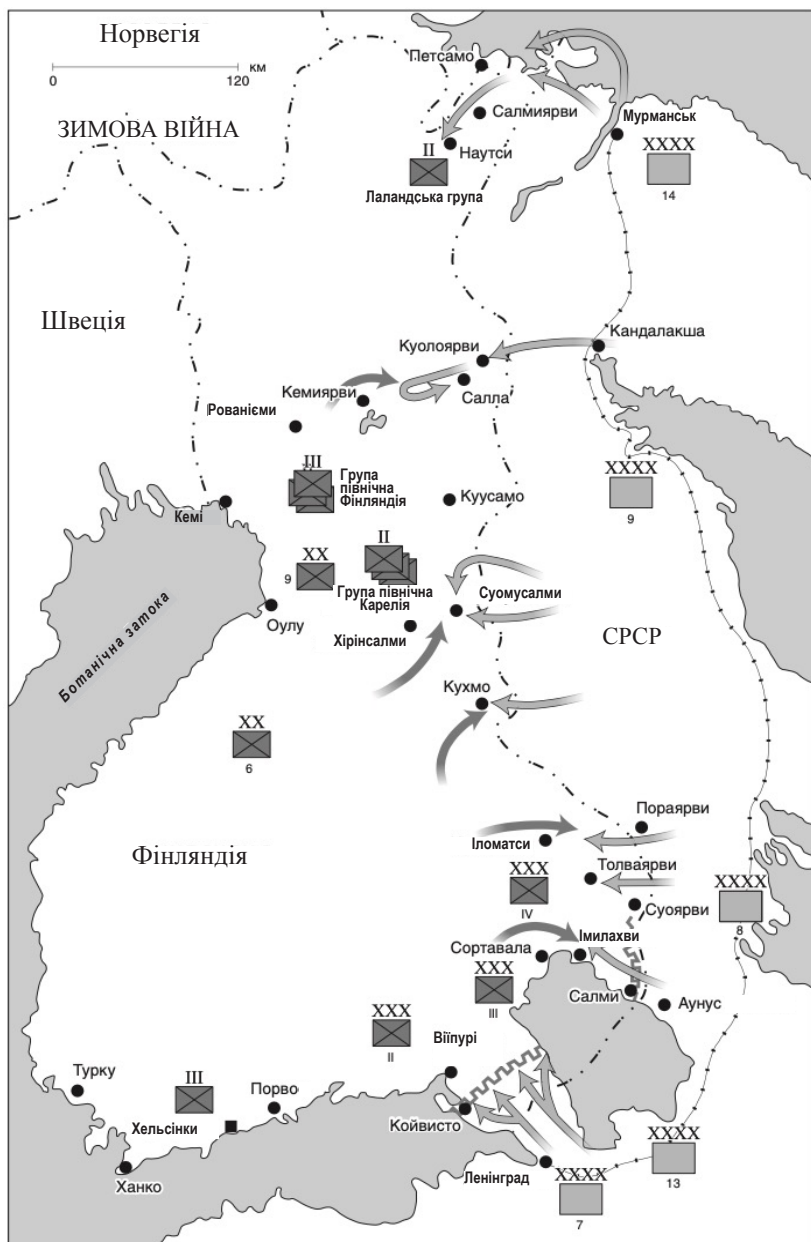
СРСР уклав з усіма трьома Прибалтійськими державами договори про «взаємну допомогу», що дозволяли йому розміщувати військові бази в Литві, Естонії та Латвії.

Фінляндія, наземна війна

Почалася Зимова війна. За умовами нацистсько-радянського Пакту про ненапад Фінляндія потрапляє в сферу впливу Радянського Союзу, що дозволило Сталіну диктувати свої умови Фінському державі та її народу: він запропонував передати СРСР острови Фінської затоки, в тому числі острів Суурсаарі, для захисту підступів до Ленінграда, здати в оренду порт Ханко для облаштування там військової бази з гарнізоном у 5 тисяч чоловік, а також закликав Фінляндію поступитися більшою частиною фінської території вздовж радянського кордону. Як компенсацію Сталін запропонував частину радянської території в Східній Карелії і право на озброєння Аландських островів. Фінляндія відхилила ці умови.

Сталін вирішив вирішити питання силою. Щоб зламати опір Фінляндії, було створено 600-тисячне військове угруповання під командуванням генерала К.А. Мерецкова. У її складі налічувалося 1500 танків і 300 літаків. Мерецков заявив, що через десять днів його армія буде в столиці Фінляндії Гельсінкі. Загальна чисельність фінської армії становила 30 тисяч чоловік, а військова авіація змогла зібрати ледь сотню літаків. Проте Червона армія вступила у війну в дуже несприятливих для неї умовах. Вона звикла воювати на великих відкритих просторах, безлісних територіях, а не в засніжених фінських лісах. Їй довелося воювати на вузькому фронті, оскільки решта 960-кілометрового кордону була непрохідною.

Головнокомандувач фінською армією, фельдмаршал Карл Маннергейм, зосередив свої сили на Карельському перешийку, на південний захід від Ладозького озера, на лінії Маннергейма. Для фінів було вкрай важливо утримати Карельський перешийок, оскільки його втрата відкрила б для Червоної армії прямий шлях на Гельсінкі (менше 320 кілометрів на захід). 133 тисячі фінських захисників Карельського перешийка (разом з резервістами) розділили між II і III корпусами. Вони протистояли 19-му і 50-му корпусам радянської 7-ї армії, яку підтримували 10-й танковий корпус і чотири окремі артилерійські полки — загалом 190 тисяч осіб, 900 артилерійських гармат і 1400 танків.

IV фінський армійський корпус був дислокований в Ладозько-Карельському районі, а два батальйони групи «Північна Фінляндія», три батальйони групи «Північна Карелія» і один батальйон Лапландської групи військ — в районі Крайньої Півночі. Уздовж південного узбережжя було розгорнуто сім запасних батальйонів, а 6-та і 9-та дивізії перебували в резерві. На північ від Ладоги наступ вели радянські війська 8-ї армії (1-й і 56-й стрілецькі корпуси та армійський резерв); ще північніше діяла радянська 9-та армія (47-й стрілецький корпус і Особливий корпус), а в Північній Лапландії — 14-та армія (14-та і 52-га стрілецькі дивізії та 10-та гірськострілецька дивізія).

30 ЖОВТНЯ

СРСР, дипломатія

Радянський Союз створює маріонетковий уряд Фінляндії на чолі з фінським емігрантом-комуністом Отто Куусіненем. Куусінен ненавидів Фінляндію і навіть фінську мову; він мріяв бачити свою країну під управлінням Рад. Це так званий Народний уряд був створений, щоб підтримати мілітаристські та політичні прагнення Сталіна і його спроби завоювати Фінляндію.

2 ГРУДНЯ

Фінляндія, наземна війна

Висунувшись з Мурманська, війська Червоної армії займають незамерзаючий порт Петсамо і завоюють півостровами Середній і Рибачий.

6 ГРУДНЯ

Фінляндія, наземна війна

Атаки Червоної армії на лінію Маннергейма відбиті. Наступальні дії радянських батальйонів і полків на замерзлих озерах обійшлися дорогою ціною: темна уніформа російських солдатів була занадто помітна на білому тлі. Фіни зі своїх вогневих позицій завдали величезних втрат противнику. Встановлено, що щоденні втрати Червоної армії становлять в середньому 10 тисяч убитими і пораненими, тоді як фіни втрачають в день до 250 чоловік.

КЛЮЧ ДО КАРТ

Військові формування - категорії

xxxxx група армій /
 фронт

xxxx
 армія

xxx
 корпус

xx
 дивізія

x
 бригада

ш
 полк

ш
 батальйон

Війські формування-типи

 піхотні

 бронетанкові

 мотопіхота

xx
 парашутні

 кавалерія

 гірські

Національні кольори

 Німеччина

 Радянськи Союз

Загальні військові позначення

 аеродром

 приземлення парашутистів

Переміщення військ

 атака/наступ (у прийнятій графіці)

 відступ (у прийнятій графіці)

 лінія фронту (у прийнятій графіці)

 важкі оборонні споруди (у прийнятій графіці)

 лінія оборони (у прийнятій графіці)

Графічні об'єкти

 річка

 дорога

 залізниця

 міський район

• місто

■ столиця

 болото

 дерева

 міст

 гори

 державний кордон

Зміст

Передмова.....	3
1939	6
1940	22
1941	53
1942	186
1943	272
1944	361
1945	440
Висновок	481
Ключ до карт	484

ХУДОЖНЄ ВИДАННЯ

СТІВ КРОУФОРД

СХІДНИЙ ФРОНТ
ДЕНЬ ЗА ДНЕМ
НІМЕЦЬКИЙ ВЕРМАХТ
ПРОТИ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ
1941–1945

Переклад українською — Віктор Суслов

Підписано до друку 20.05.2025 р. Формат 60х84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 30,5. Тираж 300 прим.

ТОВ Видавничий дім «СКІФ»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 581 від 03.08.2001 р.

Книги, які можуть вас зацікавити

До Сталінграда 48 кілометрів. Хроніка танкових боїв 1942-1943

Сталінград. Велика битва очима військового кореспондента 1942-1943

Сталінград день за днем. Найбільша перемога над смертю. 1942-1943

Перейти на сайт →